

ביכורים מפירות שהנטו לפני ט"ו בשבת ואחריו

הקדמה

ט"ו בשבת הוא ראש השנה לפירות האילן. הוא יום מעבר בין שנה לשנה לעניין תרומות ומעשרות, ערלה ונטע רבעי, וגם לביכורים ולשמיטה. להלן נתמקד בעיקר במשמעות יום ט"ו בשבת בנוגע לביכורים ומעט גם לשנת שמיטה. בביכורים יש הלכות נוספות הקשורות למשך זמן הבאת הביכורים מעצרת ועד חנוכה. גם בשנת שמיטה יש זמן אחר לאיסור המלאכה מראש השנה א' בתשרי עד ראש השנה א' בתשרי, וכן הזמן שבו יש לשמור קדושת שביעית בפירות הוא שונה.¹

א. ט"ו בשבת – ערלה, רבעי ותרומות ומעשרות

במשנה (ראש השנה פ"א מ"א) נאמר:

ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה - למלכים ולרגלים. באחד באלול ראש השנה - למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה - לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות. באחד בשבת ראש השנה - לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.

ממשנה זו יש ללמוד את הזמנים בנוגע להפרשת תרומות ומעשרות וכן לערלה ונטע רבעי. כך הסביר רש"י (ראש השנה ב ע"א) את הסיפא של המשנה:

ולנטיעה - למנין שני ערלה, ואפילו נטעה באב - כלתה שנתה הראשונה לסוף אלול, לאילן - לענין מעשר, שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבת על שחנטו לאחר שבת, שבאילן הולך אחר חנטה.

את מניין שנות הערלה מתחילים בא' בתשרי. סוף שנות הערלה הוא בט"ו בשבת. עם סיום שנת הערלה, בט"ו בשבת, מתחילה שנת נטע רבעי, ואף היא מסתיימת בט"ו בשבת. ט"ו בשבת הוא גם היום הקובע לעניין מעשרות. פירות שחנטו לפני ט"ו בשבת שייכים לשנה הקודמת, ולאחר ט"ו בשבת - לשנה הבאה. אין מפרישים מפירות של שנה אחת על פירות של שנה אחרת. החנטה היא שלב ראשוני בהיווצרות הפרי, כשעלי

1. עסק בזה הרב ש"י זיין, 'חמישה עשר בשבת', המועדים בהלכה, עמ' קפב-קפה; אנציקלופדיה תלמודית ערך: חמישה עשר בשבת.

הכותרת נובלים מן הפרח והפרי מתחיל לצאת.² ט"ו בשבט הוא זמן מתאים להבחין בין פירות, אילו מהם מהשנה שעברה ואילו מהם מהשנה החדשה, מאחר שחודש שבט הוא חודש 'מת' מבחינה חקלאית. בגלל החורף רוב העצים נמצאים במצב של תרדמת, ורק מיעוטם מתחילים להניץ.³

ב. ביכורים

במשנה (ביכורים פ"א מ"ו) נאמר בנוגע לזמן הבאת הביכורים:
מעצרת ועד החג - מביא וקורא, מן החג ועד חנוכה - מביא ואינו קורא. רבי יהודה בן בתירא אומר: מביא וקורא.⁴
מוסכם על הכול שזמן הבאת הביכורים הוא מעצרת ועד חנוכה.⁵ יש מחלוקת בין תנא קמא לר' יהודה בן בתירא בנוגע לשאלה אם קוראים מקרא ביכורים כשמביאים את הביכורים בין חג סוכות לבין חנוכה. משנה זו הובאה בגמרא (פסחים לו ע"ב), ושם נימק רש"י את הדינים שבמשנה:
מהחג ועד חנוכה - אינו זמן שמחה, ואינו קורא. ומחנוכה ואילך - אינו זמן הבאה, דתניא בספרי:⁶ אשר תביא מארצך⁷ - כל זמן שמצויין על פני ארצך, שלא כלו לחיה מן השדה.
רש"י לא דן בשאלה מה עושים עם הפירות הללו לאחר חנוכה. הוא רק ציין שלא מביאים אותם.⁸
הלכה נוספת בעניין הביכורים היא הגדרת השנה, וגם כאן הקובע הוא אם חנטת הפירות לפני ט"ו בשבט או אחריו. כך נאמר בירושלמי (ביכורים פ"א ה"ו):
והתנין אין מביאין בכורים לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש... אלא

2. בהגדרת החנטה עסקו רבים. עיון בשיטת השונות, ראה: הרב יעקב אריאל, באהלה של תורה, חלק ד, סי' לט.
3. ראה: יהודה פליקס, פירוש וביאור לירושלמי שביעית, 'חמישה עשר בשבט - הלכה ומציאות' עמ' 384-354; שמואל זואב ספראי, משנת ארץ ישראל - מסכת ראש השנה, עמ' 304.
4. הרמב"ם הל' ביכורים ד, יג פסק כר' יהודה בן בתירא. ראה עוד בסוגיה זו של זמני הבאת הביכורים: הרב בן ציון רוזנפלד, 'זמני הבאת הביכורים למקדש', ביכורי הארץ, עמ' 384-406; הרב אברהם סוחובולסקי, 'ביכורי ענבים לאחר חנוכה', אמונת עתיך, 89 (תשע"א), עמ' 60-69. לפי דברינו בהמשך, לא תיתכן אפשרות לפי הרמב"ם שיביאו ביכורים לאחר חנוכה למקדש.
5. פרק זמן זה שבין שבועות לחנוכה מקביל לזמן גידול שבעת המינים. שעורה - מנחת העומר המובאת בניסן היא משעורים; חיטה - קרבן שתי הלחם המובא בחג השבועות בחודש סיוון הוא מחיטה; גפן - ע"פ המסורת, המרגלים יצאו לרגל בארץ ישראל בכ"ט בסיוון - 'והימים ימי ביכורי ענבים' (במדבר יג, כ); תאנה ורימון - כשהמרגלים חזרו לאחר ארבעים ימים, בט' באב, הם הביאו גם רימונים ותאנים - 'ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים' (במדבר יג, כג). תמר - לולבו של התמר מבין ארבעה המינים שעליהם מברכים בחודש תשרי (ויקרא כג, מ); זית - מסיק הזיתים הוא בחודשים חשוון-כסלו.
6. ספרי, דברים פסקא רצז.
7. דברים כו, ב.
8. כך גם פירשו הר"ש והרא"ש למשנה בביכורים פ"א מ"ו.

כי אגן קיימין בפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט על פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט, מכיון שהוא מחדש על הישן. הא מן החדש על החדש מביא.

השלב הקובע לאיזו שנה שייכים הפירות הוא חנטת הפירות. מה המקור לכך שנקודת הזמן המכריעה לעניין זה היא ט"ו בשבט? הסביר הר"י קורקוס שם לאחר שהוא הביא את דברי הירושלמי:

והטעם לפי שנקראו תרומה דאמר מר ותרומת ידך⁹ אלו בכורים.¹⁰ פי' דכתיב בהו ולקח הכהן הטנא מידו¹¹

ביכורים אף הם מוגדרים כתרומה, ואשר על כן כשם שבתרומה היום הקובע הוא ט"ו בשבט, כך גם בעניין ביכורים. הרמב"ם (הל' ביכורים ב, ו-ז) פסק את שני הזמנים הללו - זמן ההבאה של הביכורים מעצרת ועד חנוכה, ויום ראש השנה בט"ו בשבט - באופן הבא:

[ו] אין מביאין בכורים קודם לעצרת שנאמר וחג הקציר בכורי מעשיך (שמות כג, טז), ואם הביא אין מקבלין ממנו. אלא יניחם שם עד שתבוא עצרת ויקרא עליהן. וכן אין מביאין בכורים אחר חנוכה. **שהבכורים שבכרו אחר חנוכה הן חשובין משנה הבאה**, ויניחם עד אחר עצרת. [ז] אין מביאין בכורים לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש. כיצד? לא יביא מפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט **על פירות שחנטו אחר ט"ו בו**, אחד הנטוע ואחד העולה מאליו שנאמר בכורי כל אשר בארצם.

הרמב"ם פסק שאין מביאים ביכורים לפני שבועות על בסיס מקורות שבמשנה.¹² בנוגע להבאת ביכורים בפירות שביכרו אחר חנוכה, כתב הרמב"ם ש'הן חשובין משנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת'. יש להחשיב אותם כאילו הם שייכים כבר לשנה הבאה, ועל כן יביאו אותם לאחר עצרת, בהנחה שהפירות יישמרו עד אז. כאמור לעיל, רש"י לא כתב מה עושים עם הביכורים שהופרשו עד חנוכה אך לא הובאו, ואילו הרמב"ם כותב שיביאום בשנה הבאה. רבנו בחיי (דברים כו, ב) ביסס את הדברים שכתב הרמב"ם על מדרש ההלכה שכתב רש"י:

מארצך דרשו רז"ל בספרי (פיסקא רצז) אשר תביא מארצך, כל זמן שמצוין על פני ארצך שלא כלו לחית השדה. ומכאן שאין מביאין בכורים אחר חנוכה, שהפירות שבכרו אחר חנוכה הרי הן חשובין מהשנה הבאה ויניח אותן עד עצרת. הרמב"ם סובר שהחנטה היא השלב שמכריע לעניין ביכורים, והוא סובר גם שיום ט"ו בשבט קובע לעניין זה. וזה דורש הסבר מה היחס בין יכולת ההבאה עד חנוכה והדחייה לעצרת שאחר כך, לבין ההגדרה שמה שקובע זה החנטה לפני ט"ו בשבט או אחריו. הראב"ד השיג בהרחבה על דברי הרמב"ם שכתב 'אין מביאין בכורים אחר חנוכה

9. דברים יב, ז.

10. פסחים לו ע"ב; יבמות עג ע"ב.

11. דברים כו, ד.

12. ביכורים פ"א מ"ג; חלה פ"ד מ"י.

שהבכורים שבכרו אחר חנוכה הן חשובין משנה הבאה, ויניחם עד אחר עצרת':
[א] אמר אברהם: ואיך יתכן זה? והלא חנוכה קודם שבט הוא, והוא שנה שעברה?
[ב] ונראה לי מפני שהפירות שמתבכרים אחר חנוכה אינן אלא פסולת הפירות,
והתורה אמרה מראשית, ודינם כתאנים סורות ומרוקבות שלא קדשו¹³ ואפילו אם
יניח אותם לא קדשו. [ג] ואם הפרישן קודם חנוכה ועברה עליהן חנוכה - ירקבו,
והכי איתא בירושלמי במנחות פרק כל קרבנות ציבור¹⁴ אחר חנוכה לא קדשו.¹⁵

הראב"ד טען כמה טענות נגד דברי הרמב"ם:

- 1) מדוע שיביאו את הפירות לאחר חג שבועות הבא, הלוא אלו פירות של השנה שעברה? מדוע הרמב"ם מחשיב פירות אלו כפירות של השנה הבאה?
- 2) טענתו של הראב"ד היא שפירות שביכרו לאחר חנוכה הם פירות לא טובים, ודינם כתאנים סורות שלא קדשו, ועליהם להירקב. הראב"ד מבסס את הסברו על הלכה (ירושלמי ביכורים פ"א ה"ג), וגם הרמב"ם עצמו (הל' ביכורים פ"ב ה"ג) פסק שתאנים סורות לא קדשו ואין להביאן.
- 3) טענה נוספת היא שגם אם אלו פירות שהופרשו לפני חנוכה, וכביכול הם עדיין פירות טובים ולא כתאנים סורות, דינם שיירקבו ולא יובאו כביכורים. המקור לדבריו הוא בירושלמי במנחות.¹⁶

הרדב"ז השיב לדברי הראב"ד. על תנא קמא ועל ר' יהודה בן בתירא מוסכם שאחר חנוכה לא מביאים. הדיון הוא מה מעמד הפירות שביכרו אחר חנוכה. לפיו, הראב"ד הקשה על הרמב"ם מירושלמי במנחות, ואין לנו ירושלמי זה,¹⁷ אך ניתן להסביר את הרמב"ם באופן כזה שלא תהיה סתירה בין הירושלמי לרמב"ם. הרמב"ם התכוון לפירות שיחזיקו מעמד עד שבועות, כמו צימוקים וגרוגרות, ואותם יש להביא בעצרת, ואילו בירושלמי במנחות מדובר על פירות לחים שיירקבו. אך עיון בירושלמי ביכורים (פ"א ה"ג) מלמד על גרסה אחרת, וכך נאמר:

חברייא בשם ריב"ל: הפרישן קודם לחג ועבר עליהן החג, מביא ואינו קורא. הפרישן קודם לחנוכה, ועבר עליהן חנוכה, ונרקבו לאחר חנוכה, לא קדשו.¹⁸
הרישא שבירושלמי היא על פי ר' יהודה בן בתירא. בסיפא של הירושלמי מתואר מצב שבו הפירות הרקיבו, ולכן לא קדשו. יש כאן שוני משמעותי בין הירושלמי במנחות לבין הירושלמי בביכורים. ע"פ הירושלמי במנחות שהובא ע"י הראב"ד, 'ואם הפרישן קודם

13. ירושלמי ביכורים פ"א ה"ג; רמב"ם, הל' ביכורים פ"ב ה"ג.

14. צ"ל ירושלמי ביכורים פ"א ה"ו.

15. דברי הראב"ד הובאו בקצרה במאירי (ראש השנה ד ע"ב) שהסכים להם.

16. אין בידינו ירושלמי מנחות, וייתכן שכוונתו לירושלמי בביכורים וכפי שנראה להלן בדברי הרדב"ז, אם כי הגרסה בירושלמי ביכורים היא שונה.

17. במרכבת המשנה, שם כתב שכנראה כך צ"ל: 'בירושלמי ובמנחות פרק כל קרבנות הציבור'. והכוונה למנחות פד ע"ב, שם הובאה מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש בעניין הבאת בכורים מתמרים שבהרים ומפירות שבעמקים, אם קדשו. לפי ר' יוחנן לא קדשו, כי אלו פירות שאינם ראויים להבאה, וכמו פירות שנירקבו.

18. בביאור הירושלמי האריכו שם הפני משה ובמראה הפנים.

חנוכה ועברה עליהן חנוכה - ירקבו'. המילה 'ירקבו' זו הוראת דין, ואילו ע"פ הירושלמי בביכורים 'ונרקבו' זה תיאור מצב. דברי הירושלמי הללו סותרים את דברי הראב"ד, ולפי הרדב"ז דברי הירושלמי בביכורים הם הבסיס לדברי הרמב"ם. ניכר שלאורך כל הדרך הרדב"ז קיבל את דברי הראב"ד שכך נאמר בירושלמי במנחות, והוא תיארם בין הירושלמי בביכורים לבין הירושלמי במנחות. מכל מקום, ברמב"ם לא כתוב שמדובר על פירות יבשים שאותם יש להביא בעצרת, אם כי יש להניח שפירות לחים אכן לא יחזיקו מעמד עד חג השבועות והם יירקבו מאליהם. אך מדברי הרדב"ז יש ללמוד מה היו מקורותיו של הרמב"ם בהלכה זו. הרמב"ם הבין שרק פירות שנרקבו לא קדשו, ופירות שלא נרקבו - יש להביאם, אך מאחר שלא ניתן להביא מאחרי חנוכה, הבאתם תידחה עד עצרת. נראה להסביר כך את דברי הרמב"ם. יש שני לוחות זמנים: זמן אחד הוא ט"ו בשבט, שהוא ראש השנה לפרי האילן, ומועד החנטה - לפני או אחרי ט"ו בשבט - קובע לעניין תרומות ומעשרות וערלה ונטע רבעי וגם לעניין ביכורים. זה הוא יום המעבר משנה לשנה. זמן שני הוא 'חלון הזמן' שבו ניתן להביא ביכורים במהלך שנה, שהוא בין ט"ו בשבט לבין ט"ו בשבט. ההלכה היא שאת הביכורים ניתן להביא מעצרת ועד חנוכה. אי אפשר להביא קודם עצרת, ואי אפשר להביא לאחר חנוכה. אם הפירות יחזיקו מעמד עד עצרת שאחרי, יש להביאם מעצרת ואילך. אך לשם כך כתב מ"ד הרמב"ם בהלכה הבאה שלא מביאים ביכורים לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש, אבל יש להביא את הפירות שביכרו אחר חנוכה בפני עצמם, לא יחד עם הפירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט. נראה שכך הבין הרב חיים סולובייצ'יק (חידושי הגר"ת, ביכורים פ"א מ"ו) את דברי הרמב"ם:

...והנראה לומר בזה, דלענין חדש וישן, שאין מפרישין מזה על זה, תלוי בשנת הפירות עצמם, אז בכורים שוה לתרומה ומעשר, שהשנה היא ט"ו בשבט, דלענין עצם הפירות הרי ראש השנה שלהם הוא ט"ו בשבט. והך דינא דאין תורמין מחדש על הישן תלוי בעצם הפירות, ולכך אין נפקא מינה בין בכורים לשאר תרומות ומעשרות. אולם מה שכתב הרמב"ם דאחר חנוכה חשובה משנה הבאה, הוא מדין אחר לגמרי, **דסובר דנאמר דין שנה זמן קבוע להבאת בכורים, ולענין הבאת בכורים חנוכה הוי הראש השנה שלהם, ומחנוכה ואילך לשנה הבאה נחשב, ודבר זה נלמד מהך דרשא דספרי 'מארצך' כל זמן שמצויין בארצך, והיינו עד חנוכה דזהו הזמן שקבעתן תורה להבאת בכורים.**

נדרשת הבחנה ברורה בין התאריך שבו מתחילה שנה חדשה לפירות הביכורים לבין הזמן במהלך השנה שבו ניתן להביא את הפירות לבית המקדש. הזמנים אינם חופפים. רק בחלק מהזמן במשך שנה מט"ו בשבט לט"ו בשבט ניתן להביא, אבל לא נכון מהבחינה ההלכתית שפרי שהופרש לביכורים והוא ראוי להיות מובא לביכורים - יאפשרו לו להירקב. יביאו אותו כשיפתח שוב 'חלון הזמן' בעצרת עד חנוכה. מחלוקת הרמב"ם והראב"ד היא בשאלה אם 'חלון הזמן' של הבאת הביכורים יכול לחזור שוב. לפי הרמב"ם בהחלט כן. כשם שנאמר שאין מביאים ביכורים מפירות שחנטו לפני

ט"ו בשבט על פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט, אך הם יובאו למקדש, כך גם בפירות שמסיבה כלשהי לא הביאו אותם בזמן ההבאה, אך הם ישרדו ויחזיקו מעמד עד לזמן ההבאה החדש - יש להביאם בזמן ההבאה החדש. לעומת זאת לראב"ד פירות שכבר ביכרו - יש להביא אותם בזמן ההבאה של אותה שנה, ואין לדחות ולהעבירם לשנה שאחר כך. חנוכה הוא לדעתו תאריך טכני שבו הפירות אינם טובים ואינם ראויים לביכורים.¹⁹ בהנחה שזה הוא ההסבר הנכון לדברי הרמב"ם, יש מקום להשיב על דברים שכתבו שני אחרונים על הרמב"ם וגם על הראב"ד. הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך, מצוה צא) כתב: והמשך זמן הבאת ביכורים נראה מהמשנה דמבואר דמעצרת ועד החג מביאין וקורין ומהחג ועד חנוכה אין קוראין. משמע הא אחר חנוכה אינו מביא כלל. וכן הוא בספרי ותוס' פסחים (ל"ח ע"ב ד"ה נאכלים). אבל הר"מ והראב"ד יש להם שיטה אחרת בזה. דאין מביאין אחר חנוכה היינו הביכורים שביכרו אחר חנוכה, הר"מ סובר דחשובים משנה הבאה וימתין עד העצרת, והראב"ד כתב דאותם פירות שביכרו אחר חנוכה הם פסולת הפירות ודינם כתאנים סורות ומנוקבות דלא קדשו כלל. ולדבריהם הפירות שביכרו קודם מביא מהם תמיד. וב'טורי אבן'²⁰ השיג עליהם ומביא ראיות מספרי ומירושלמי דבכולי עלמא אין מביאין כלל אחר חנוכה. ה'מנחת חינוך' הציג את הספרי ותוספות שלפיהם לא מביאים את הפירות הללו. מה שכתוב בספרי²¹ ושהוזכר בתוספות²² הוא שאחרי חנוכה לא מביאים, אבל אין הכרח להסיק מדבריהם שאחרי חג עצרת הבא לא יביאו. בנוגע לרמב"ם ולראב"ד כתב ה'מנחת חינוך' שיש להם שיטה אחרת, ומסקנתו מדבריהם היא שהם מסכימים שהפירות שביכרו קודם מביא מהם תמיד. יש לדייק הדברים ולהסביר שאכן לפי הרמב"ם את הפירות שביכרו לאחר חנוכה יש להביא רק לאחר עצרת ורק אם לא נרקבו. לפי הראב"ד דינם של הפירות הללו שביכרו קודם חנוכה שירקבו. לא מביאים אותם. ה'מנחת חינוך' הפנה לדברי הרב אריה לייב ממייץ²³ שהקשה אף הוא על הרמב"ם והראב"ד (הדיון שם הוא בהקשר לשאלה אם מצוות ביכורים היא 'מצוות עשה שהזמן גרמא', שהרי מביאים מעצרת עד חנוכה):

19. הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, או"ח ח"א קדשים סי' א, הקשה על הרמב"ם והראב"ד כמה קושיות ולא השיב עליהן: 'וטעם הרמב"ם שחשובין משנה הבאה לא מובן כ"כ כדהקשה הראב"ד שלא מצינו שחנוכה יתחשב ראש השנה לאיזה דבר... ומה שאין מביאין אחר חנוכה מהפירות שבכרו קודם חנוכה לא מבואר הטעם. ולהרמב"ם אפשר צריך להביא דוקא באותה שנה מאיזה דרשא, ולהראב"ד שכתב שדינם שירקבו והביא כן מירושלמי מנחות אולי הוא מדרבנן משום דלא יאמרו שמאלו שבכרו אחר חנוכה הביא וצ"ע... ושיטת הרמב"ם צ"ע'. נראה שעל פי ההסבר בגוף המאמר, דברי הרמב"ם ברורים. במשנה בביכורים פ"א מ"ג, נאמר שזמן ההבאה הוא עד חנוכה, ולפי הראב"ד על הפירות להירקב. לפיו, מאחר שלא ניתן להביא ביכורים לאחר חנוכה, אזי הדרך היחידה להימנע משימוש בהם בשל שם הביכורים שעליהם היא לגרום להם להירקב.

20. טורי אבן, מגילה כ ע"א.

21. ספרי, דברים פסקא רצז.

22. תוס', פסחים לח ע"ב ד"ה נאכלים.

23. טורי אבן, שם.

למאי דפי' הרמב"ם²⁴ דהיינו טעמא שאין מביאין בכורים מן החנוכה שהפירות שביכרו אחר חנוכה הן חשובין אחר השנה הבאה ומניחם אחר עצרת. והראב"ד פי' דהיינו טעמא משום שהפירות שביכרו אחר חנוכה אינן אלא פסולת פירות. ולפי דבריהם הדבר ברור - פירות שביכרו קודם חנוכה מביאין מהן בכורים אפילו לאחר חנוכה, דהוי פירות חשובין ולא פסולת וגם חשובין עדיין משנה שעברה... אלא שעל פי' הרמב"ם והראב"ד קשיא לי טובא. [א] דהא תנן מעצרת ועד החג מביא וקורא. ומחג עד חנוכה מביא ואינו קורא.²⁵ משמע מהחג ועד חנוכה, דומיא דמעצרת ועד החג. מה אחר החג אפילו מה שביכרו קודם החג אינו מביא דהא אינו זמן שמחה, אף מן החג ועד חנוכה משמע דאאותן ביכורים עצמן קאי ואף על פי שביכרו קודם החג עד חנוכה הוא דמביאין ולא אח"כ. [ב] ועוד בסיפרי²⁶ יהיב טעם אחר משום אשר תביא מארצך - כל זמן שמצויין על פני ארצך. ולהאי טעמא אפילו ביכרו קודם חנוכה אין מביאין לאחר חנוכה. [ג] ועוד דבירושלמי פ"ק דביכורים²⁷ אמר: חבריי' משום ריב"ל הפרישן קודם לחג ועבר עליהן החג מביא ואינו קורא. הפרישן קודם חנוכה ועבר עליהן חנוכה ירקבו. והראב"ד שם בהשגות מביאו. אלמא בעבר עליהן חנוכה אף על פי שביכרו קודם חנוכה אינן בהבאה. ומאוד אני תמה על הראב"ד שמביא לירושלמי זה מה שסותר לפירושו. אלא ודאי כדפי' עיקר.

ה'טורי אבן' הסיק מדברי הרמב"ם והראב"ד:

ולפי דבריהם הדבר ברור - פירות שביכרו קודם חנוכה, מביאין מהן בכורים אפילו לאחר חנוכה, דהוי פירות חשובין ולא פסולת וגם חשובין עדיין משנה שעברה... לא ברור אם במילים 'אפילו אחרי חנוכה' כוונתו גם מחודש טבת ואילך, ולא רק מעצרת הבאה. מ"מ האפשרות להביא מפירות אלו היא רק לפי הרמב"ם ורק מעצרת, ואילו לפי הראב"ד ירקבו. ה'טורי אבן' הקשה על הרמב"ם משלושה מקורות - משנה, מדרש הלכה ותלמוד ירושלמי, מהם יש ללמוד שלא מביאים ביכורים אחר חנוכה. אכן נכון, אין מביאים ביכורים אחר חנוכה, כי זמן הבאת הביכורים בשנה זו הסתיים. יש פרק זמן מוגדר להבאה מעצרת עד חנוכה. אך אם הפירות טובים ויחזיקו מעמד, הם יובאו מעצרת ואילך. כל המקורות שהובאו לא שוללים את האפשרות שהפירות יובאו לאחר עצרת. מה שכתוב הוא שלאחר חנוכה לא מביאים, כי אין זה זמן ההבאה, אבל כשנפתח שוב זמן הבאה חדש בחג עצרת, יש להביא את הפירות שביכרו לפני חנוכה ולא הובאו, או שביכרו לאחר חנוכה ולא הייתה אפשרות עד עתה להביאם.²⁸

24. רמב"ם, הל' ביכורים פ"ב ה"ו.

25. משנה ביכורים פ"א מ"ג.

26. ספרי, שם.

27. ירושלמי ביכורים פ"א ה"ו.

28. הרמב"ם הל' ביכורים פ"ד הי"א, פסק: 'הביא בכוריו מאחד מן המינים וקרא וחזר והביא ביכורים ממין אחר אינו קורא עליהן, שנאמר: 'הגדתי היום' פעם אחת בשנה הוא מגיד, ולא שתיים', על פי ספרי, דברים רצט, וירושלמי ביכורים פ"א ה"ז. הרב חיים קנייבסקי, דרך אמונה, לרמב"ם שם העיר: 'אבל

לא ברורה גם ההשגה על הראב"ד מהירושלמי. לפי הראב"ד אכן לא מביאים כלל, וגם אם הפירות ראויים ואין הם 'פירות סורות', על הפירות הללו להירקב. הראב"ד הסביר את הירושלמי כדן - 'ירקבו', ולא כתיאור מצב - 'ונרקבו'.²⁹

סיכום

א. ט"ו בשבט חל באמצע החורף, וזו תקופה שבה נוח להבחין בין פירות השייכים לשנה הקודמת לבין אלו השייכים לשנה החדשה. יום זה הוא ראש השנה לאילן בהיותו יום מעבר בין שנה לשנה לעניין הפרשת תרומות ומעשרות, ערלה ונטע רבעי.
ב. ביכורים - ט"ו בשבט הוא יום המעבר משנה לשנה גם למצוות ביכורים, אך זמן הבאת הביכורים הוא בחלק מהשנה שבין שבועות לחנוכה, וראשונים חלקו מה מעמד של פירות שביכרו לאחר חנוכה ואם ניתן להביאם שוב בחג העצרת הבא.

בשנה אחרת, פשיטא שחזור ומגיד. וצ"ע אם הביא אחר עצרת בכורים של אותן שהפריש שבכרו קודם ט"ו בשבט (כנזכר לעיל הל' ביכורים פ"ב ה"ז) וגם הביא בכורים של שנה זו שבכרו אחר ט"ו בשבט, אם יקרא ב' פעמים. הביכורים שנדחו לאחר עצרת שייכים לשנה הקודמת, ולכן אם בשנה הקודמת לא אמר, יאמר כעת. ואחר כך שיביא מהפירות של השנה החדשה יאמר שוב. ההלכה שיש לומר פעם בשנה היא תואמת לפירות של כל שנה בפני עצמה.
29. ראה עוד בסוגיה זו של זמני הבאת הביכורים, במקורות שבהערה 5, ובפרט במאמר הרב אברהם סוחובולסקי, שהסיק כדלהלן: '[א] דעת הרמב"ם והראב"ד היא שאין הכרח לפרש שהגבלה זו היא קביעת זמן למצוות הבאת ביכורים, מעצרת ועד חנוכה בלבד. הגבלת הזמן נובעת מתוך פרטי הלכות הבאת ביכורים: משום שלאחר חנוכה אין פירות בשדות או משום שהפירות לאחר חנוכה אינם פירות מובחרים או משום שפירות אלו שייכים לשנה הבאה. [ב] ולכן לפי הרמב"ם והראב"ד, כאשר כל התנאים המעכבים לא יהיו אף לאחר חנוכה, נראה שיהיה אפשר להמשיך להביא ביכורים אף לאחר חנוכה. כך הוא בימינו, כאשר יש יבול ענבים מחודש סיוון ועד חודשים שבט ואדר, יש ענבים בשדות אף לאחר חנוכה, והם פירות מובחרים. [ג] לשיטת הרמב"ם, פירות שביכרו קודם חנוכה אפשר להביאם גם לאחר חנוכה לבית המקדש ופירות שביכרו לאחר חנוכה אין להביאם לאחר חנוכה, שהרי כבר שייכים הם לשנה החדשה. מכל מקום קדושים הם ויביאם לאחר עצרת. [ד] לשיטת הראב"ד אף פירות שביכרו לאחר חנוכה, וכל שכן פירות שביכרו קודם חנוכה, אפשר להביאם לבית המקדש מיד, בלי צורך להמתין עד עצרת. רק פירות שביכרו לאחר ט"ו בשבט אין להביאם מיד, שהרי שייכים הם לשנה החדשה, ומכל מקום קדושים הם ויביאם לאחר עצרת'. לפי דברינו, לשיטת הרמב"ם והראב"ד אין להביא ביכורים לאחר חנוכה למקדש. זמן ההבאה כאמור במשנה הוא רק מעצרת לחנוכה. לשיטת הרמב"ם מה שראוי להבאה אך לא הובא מסיבה כלשהי עד חנוכה - תידחה הבאתו לחג עצרת הבא. לשיטת הראב"ד, ההנחה היא שלאחר חנוכה, אלו פירות לא טובים ולכן לא מביאים אותם. גם אם כיום יש זנים טובים ומשובחים של ענבים לאחר חנוכה, אולי הראב"ד יודה לרמב"ם שפירות משובחים יש להביא מחג העצרת ואילך, אך לא יביא מחנוכה עד עצרת. כך כתב גם המקנה, קידושין לו ע"ב תוד"ה קבלות (בסוף). וייתכן שהראב"ד יסבור שיירקבו ואין להביאם. גם הרמב"ם וגם הראב"ד לא נימקו את ההלכה שמביאים ביכורים עד חנוכה בדברי מדרש ההלכה שלאחר חנוכה כלו הפירות בשדות.